УДК 811.112.2:821.112.2:82’0
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.9

КОМПЛІМЕНТ ЯК ОДНА З ФОРМ КОМУНІКАЦІЇ У ВІКТОРІАНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

COMPLIMENT AS ONE OF THE FORMS OF COMMUNICATION IN VICTORIAN DISCOURSE

Левіщенко М.С.,
orcid.org/0000-0002-9678-6575
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов факультетів психології та соціології
Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті на матеріалі художніх творів Чарльза Діккенса було розглянуто комплімент як одну з форм комунікації у вікторіанському дискурсі, описані комунікативні компоненти в ситуаціях спілкування пересічних вікторіанців, проаналізовані час і місце спілкування, зовнішнє оточення, середовище з його фізичними параметрами, культурна значущість спілкування, його місце у комунікативному процесі. Було виявлено, що мовленнєві принципи комунікативної культури вікторіанців сформувалися відповідно тим моральним принципам, яким вони слідували. Було розкрито, що норми мовленнєвої комунікації слугували для гармонізації спілкування, уникнення негативних суджень, досягнення своєї мети. Було визначено, що компліментом вважають специфічне висловлення, яке використовується з метою надання позитивного судження і виявлення прихильного ставлення до співрозмовника. Він впливає на стосунки між мовцями, і як результат на спілкування.

Було досліджено, що комплімент у вікторіанські часи містив у собі позитивну оцінку комунікативного партнера. Тож його метою було повідомлення приємної інформації щодо особистості адресата. Було доведено, що комунікативні компоненти ситуації спілкування знаходь свій вияв щонайменше у таких параметрах, як час і місце спілкування, зовнішнє оточення, середовище з його фізичними параметрами, культурна значущість спілкування, його місце у комунікативному процесі.

У вікторіанській мовній культурі важливим прошарком мовленнєвих актів відігравав саме комплімент. Це явище було важливим складником мовленнєвого спілкування вікторіанців, яке впливало на характер міжособистісних стосунків комунікантів, ступінь їх взаєморозуміння, й, відповідно, на успішність комунікації в цілому. В результаті склалося, що комплімент – важливий компонент мовленнєвої поведінки представників англомовної культури.

Також в межах основних комунікативних принципів вікторіанського дискурсу (ввічливість, некатегоричність, стриманість, паритетність) особливе місце належить компліменту, що був важливим компонентом спілкування для вікторіанського суспільства.

Ключові слова: комплімент, дискурсивний акт, мовленнєва поведінка, комунікативний принцип, вікторіанський дискурс, етикет.

In the article, based on the material of prose works of the Victorian period, the compliment was considered as one of the forms of communication in the Victorian discourse, the communicative components in the communication situations of ordinary Victorians were described, the time and place of communication, the external environment, the environment with its physical parameters, the cultural significance of communication, its place were analyzed. in the communicative process.It was found that the speech principles of the communicative culture of the Victorians were formed in accordance with the moral principles they followed. It was revealed that the norms of speech communication served to harmonize communication, avoid negative judgments, and achieve one's goal. It was determined that a compliment is considered a specific statement that is used for the purpose of providing a positive judgment and revealing a favorable attitude towards the interlocutor. It affects the relationship between speakers, and as a result, communication. It was investigated that a compliment in Victorian times contained a positive assessment of the communicative partner. So its purpose was to communicate pleasant information about the addressee's personality. It was proven that the communicative components of the communication situation are manifested at least in such parameters as the time and place of communication, the external environment, the environment with its physical parameters, the cultural significance of communication, its place in the communicative process.

In the Victorian language culture, the compliment played an important layer of speech acts. This phenomenon was an important component of the speech communication of the Victorians, which influenced the nature of the interpersonal relationships of the communicators, the degree of their mutual understanding, and, accordingly, the success of communication as a whole. As a result, it turned out that a compliment is an important component of speech behavior of representatives of English-speaking culture.

Within the basic communicative principles of Victorian discourse (politeness, non-categorization, restraint, parity), a special place belongs to the compliment, which was an important component of communication for Victorian society.

Key words: compliment, discursive act, speech behavior, communicative principle, Victorian discourse, etiquette.

Постановка проблеми. Вікторіаньска епоха цікавила і цікавить науковців (Hobsbaum [11], Meantz [12], Schwarz [13]) не лише через знаковість правління королеви Вікторії, а через моральні засади, що були сформовані в суспільстві під час вікторіанської доби і які вплинули на розвиток не тільки самої країни, а й наштовхнули суспільство Європи на певні зміни. Було закладено кодекс поведінки «справжнього» англійця, який і досі залишається глибоко укоріненим у свідомості пересічного британця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміни політичного устрою, внески в науку, прискорений темп життя не могли не позначитися на мові в цілому та на появі мовних неологій зокрема, що викликає постійний науковий інтерес дослідників (Кисельова [1], Міщенко [2], Морозова [4]).

Постановка завдання. Мета нашої розвідки дослідити дискурсивний акт «комплімент», був важливим компонентом спілкування для вікторіанського суспільства та розкрити його основні компоненти у віктроріанському дискурсі.

Виклад основного матеріалу. У вікторіанському дискурсі основними цілями (згідно з провідною мовленнєвою стратегією ввічливості) є зробити приємне адресату, продемонструвати повагу до нього. Саме тому ядро компліменту – це насамперед позитивна оцінка. Хоча у першу чергу завдання компліменту є не тільки захопленість певними позитивними якостями адресата, а й вираження свого позитивного ставлення до нього. Якщо комплімент розшифровано правильно, тоді адресат формує й позитивне враження про мовця. У такий спосіб мовець, висловлюючи комплімент, переслідує ціль отримати певну користь і для себе [3].

Позитивне оцінне судження, яке входить до складу головних індикаторів компліменту, виражається за допомогою лексичних і синтаксичних засобів. Лексичні одиниці, до семантичної структури яких входить значення позитивності, є засобами вираження позитивної оцінки: емотивні іменники (beauty, genious), емотивні прикметники (good, nice, lovely, wonderful), емотивні прислівники (well, nice, wonderfully), емотивні дієслова (to love, to like, to admire): *"He was a wonderful man, that uncle of yours, though," remarked the landlord shaking his head "*[8, с. 524]; *"I'm delighted to hear it," said Mr. Pickwick, rubbing his hands. "I like to see sturdy patriotism, on whatever side it is called forth and so it's a spirited contest?"* [8, с. 117]. Кінцевою комунікативною метою дискурсивного акту компліменту є організація та координація взаємодії між комунікантами. З урахуванням цього можна говорити про комплімент у вікоріанському дискурсі щонайменше у двох вимірах – стосовно функціональної / прагматичної призначеності та стосовно способу експлікації. У першому випадку йдеться про етикетність і інструментальність, у другому – про прямий і непрямий способи вираження.

Етикетні компліменти слугують для встановлення контакту між адресатом та адресантом, реалізують мовленнєвий контакт, необхідний для досягнення цілей комунікації. Вони зумовлені соціокультурними нормами і етикетними приписами вікторіанського дискурсу. Етикетні компліменти використовували в таких ситуаціях як привітання, вираження вдячності, реакція на новини тощо.

Так, комплімент майже обов'язково використовувався в ритуалі привітання. Зазначимо, що звичні привітальні фрази взагалі могли опу-

скатися:*"Dear me," exclaimed Mr. Pickwick, quite staggered by the coincidence; "what a very extraordinary thing!"* [8, с. 391]. Звичайною річчю було обставляти етикетними компліментами зустріч родичів, друзів, знайомих після довгої розлуки: *"Bill, my boy!" said this figure, turning his head towards the door, "I'm glad to see you. I was almost afraid you'd given it up: in which case I should have made a personal wentur. Hallo!"* [8, с. 153].

Часто етикетні компліменти ставали у вікторіанському дискурсі замінниками вдячності. Це характерно для ситуацій, що вимагали певної реакції на зроблену послугу, на виявлення турботи: *Mr. Snodgrass acknowledged the compliment. "I always like to hear a good argument,'continued the bagman, 'a sharp one, like this "* [8, с. 131]. Мовець замість прямої подяки використав комплімент, підкресливши своє задоволення від виконаної адресатом дії. Комплімент був у таких випадках найоптимальнішим способом вираження вдячності.

Мовець також застосовував комплімент у складі мовленнєвих ходів задля позитивного впливу на поведінку адресата. У таких випадках в нагоді ставав інструментальний комплімент.

Інструментальні компліменти пов'язані з необхідністю досягнення певних комунікативних цілей, тобто для отримання певної користі для їх автора. Необхідність цього виду компліментів була викликана певним причинами. По-перше, нижчим за статусом особам необхідно було задобрювати й схиляти до себе осіб з вищим статусом. По-друге, конвенціоналізована заборона на прямолінійність мовлення вимагала використання інших комунікативних засобів для впливу на співрозмовника. Інструментальні компліменти передбачали реалізацію таких телеологічних настанов, як контактовстановлення, переконання, заохочення, підтримка, згладжування тощо.

У вікторіанському дискурсі комплімент міг вживатися як заохочення адресата до бажаної для мовця поведінки. Такі компліменти межують зазвичай з висловленнями, що передбачають позитивну оцінку і виражають схвалення, задоволення, заохочення: *"You are very right," said Mr. Pickwick. "The consideration evinces your delicacy of feeling. Go on; you are very right"* [8, с. 213].

До класу інструментальних відносяться й компліменти, які використовувалися як своєрідне «соціальне залагодження» з метою зняття напруги у розмові, нейтралізації претензій, збереження злагоди у взаємостосунках між комунікантами: *You are father's favourite, and can make him believe anything. I wish I could, Charley! For if I could make him believe that learning was a good thing, and that we might lead better lives, I should be a'most content to die* /MF, с. 29/; *I never, to welling at himself as if he were his bitterest enemy saw such a girl as you are. What IS the move, Liz?* [7, с. 76]. Таке «залагодження» вживалося й тоді, коли один із співрозмовників завинив у чомусь перед своїм партнерів і намагався зменшити свою провину.

Комплімент становить найбільш поширену групу мовленнєвих стратегій, що також побудована на комунікативній стратегії ввічливості. Компліменти і схвалення використовувалися у вікторіанському дискурсі як спосіб підлещування для того, щоб привабити до себе співрозмовника.

З огляду на **спосіб експлікації** комплімент міг набувати у вікторіанському дискурсі вигляду як прямого, так і непрямого дискурсивного акту.

Прямі компліменти використовувались адресантом задля схвалення, захопленість з приводу певних внутрішніх або зовнішніх якостей співрозмовника, дій чи вчинків останнього:

– Now, how do you feel? said Mr Boffin. Do you like it?

– The letter, sir? said Betty. Ay, it's a beautiful letter! [7, с. 449].

У першому пасажі мовець висловлює своє схвальне враження з приводу написаного листа. Але комплімент було зроблено лише після того, як адресат нагадав мовцю, про що йдеться. Комплімент у вигляді прямого дискурсивного акту міг виражати почуття у стосунках між жінкою і чоловіком, за допомогою якого мовець міг висловлювати свої почуття [6]: *Understand me, sweetheart. I know that I am rich beyond all wealth in having you; but I think OF you, and think FOR you. In such a dress as you are wearing now, you first charmed me, and in dress could you ever look, to my thinking, more graceful or more beautiful. But you have admired many finer dresses this very day; and is it not natural that I wish I could give them to you?* [7, с. 779]. У цьому пасажі мовець висловлює ніжне ставлення до адресата за допомогою компліменту. Для вікторіанського дискурсу це було доволі типовим, адже пряме висловлення любовних почуттів між чоловіком і жінкою було неприйнятним.

Видається можливим виділити щонайменше три типи ***непрямих компліментів***:

а) компліменти, реалізовані за допомогою висловлень-привітань;

б) комплімент при знайомстві;

в) комплімент, який окрім схвалення містить у собі й прохання.

Непрямі компліменти у ПВД пов'язані з таким складником оцінного судження, як об'єкт позитивної оцінки: *"I am glad this man has entered," observed Sir Joseph, looking round serenely. "Don't disturb him. It appears to be Ordained. He is an example: a living example"* [9, с. 41].

Часто у вікторіанському дискурсі трапляються кломпліменти, у яких позитивна оцінка стосується не лише безпосереднього, а й до стороннього адресата: *Isn't it unsatisfactory to be cut off from choice in such a matter? There, Jack! I tell you! If I could choose, I would choose Pussy from all the pretty girls in the world* [10, p. 8] (пасаж містить у собі позитивне оцінне судження, спрямоване не безпосередньо на адресата, а до третьої особи, відсутньою під час розмови).

Основна інтенційна настанова будь-якого дискурсивного акту – це його перлокутивний, або посткомунікативний ефект [5, с. 103]. Не є винятком із цієї системи й комплімент. Компліменти і прямого, і непрямого вияву мають сугестивну основу, оскільки їх телеологія спрямована на зміну психологічного стану адресата в цілому та позитивну емоційну реакцію зокрема, у т.ч. й задоволення.

Успішна реалізація компліменту викликала появу позитивного перлокутивного ефекту: *"How beautiful you are! You are more beautiful in anger than in repose. I don't ask you for your love; give me yourself and your hatred; give me yourself and that pretty rage; give me yourself and that enchanting scorn; it will be enough for me. Impatient tears rise to the eyes of the trembling little beauty, and her face flames"* [10, с. 159]. Мета цього дискурсивного акту – справити неабияке враження на адресата-дівчину – повністю досягнута, що підтверджується відповідною невербальною реакцією дівчини (Impatient tears rise to the eyes of the trembling little beauty, and her face flames).

Комплімент був неуспішним, коли його реалізація не викликала бажаного перлокутивного ефекту: *Beautiful! Quite celestial! 'It often sounds to me quite devilish. I am so weary of it. The echoes of my own voice among the arches seem to mock me with my daily drudging round* [10, с. 159] (позитивне судження мовця викликало у адресата негативні емоції; реакція адресата – відсутність вдячності, на яку розраховував мовець).

Отже, компліментарні висловлення у вікторіанському дискурсі, зумовлені обов'язковою стратегією ввічливості у спілкуванні, виконували такі основні функції, як: фатична функція, контактовстановлююча функція, функція привітання, функція знайомства. Прагматичні мотиви використання компліменту зумовлюються міркуваннями мовленнєвого етикету й мовленнєвого впливу (етикетні та інтсрументальні компліменти). Компліменти могли виступати у вікторіанському дискурсі як прямим, так і непрямим дискурсивним актом. Найхарактернішими лексичними засобами реалізації компліменту були лексичні одиниці позитивного характеру з ознаками емотивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кисельова Н.М. Лексичні і стилістичні особливості компліменту в англійській мові. *Перекладацькі інновації: матеріали II Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (Суми, 15-16 берез. 2012 р.*) / ред. кол.: С.О. Швачко, І. К. Кобякова, О.О. Жулавська та ін. Суми: СумДУ, 2012. С. 74–76.

2. Міщенко В.Я. Комплімент в мовленнєвій поведінці представників англомовних (британської та американської) культур: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2000. 18 с.

3. Морозова І.І. Феномен ввічливості як прояв прагматичного рівня мовної особистості. *Мови, культури та переклад у контексті європейського співробітництва: Зб. наук. пр.* Київ: Вид-во Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2001. С. 301–304.

4. Морозова І.І. Комунікативні стратегії ввічливості у стереотипній мовленнєвій поведінці вікторіанської жінки. Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04, Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Харків, 2004. 20 с.

5. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.

6. Приходько Г. І. Особливості стратегій мовленнєвої комунікації чоловіків і жінок. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство).* 2014. № 2. С. 109–111.

7. Dickens Ch. Our Mutual Friend. URL: http://www.charles-dickens.org/our-mutual-friend/ (дата звернення: 12.10.23).

8. Dickens Ch. The Posthumous Papers of the Pickwick Club. URL: http://www.charles-dickens.org/the-pickwick-papers/ (дата звернення: 12.10.23).

9. Dickens Ch. The Chimes. URL: http://www.charles-dickens.org/the-chimes/(дата звернення: 12.10.23)

10. Dickens Ch. The Mystery of Edvin Drood. URL: http://www.charles-dickens.org / the-mystery-of-edvin-drood/ (дата звернення: 12.10.23)

11.Hobsbaum E. Mass-producing traditions: Europe, 1870-1914; ed. by D.Boswell and J.Evans Representing the Nation: A. Reader. Histories, heritage and museums. London; New York: Hauppauge, 1999. 567 p.

12. Meantz S. The History of Private Life: An Overview. URL:http://www.digitalhistory.uh.edu/historyonline/private_life.cfm. (дата звернення: 12.10.23).

13. Schwarz M. Kognitive Semantiktheory und neuropsychologische Realität. Tübingen, Basel: Francke, 1996. 163 S.

14. Thompson F.M.L. English Landed Society in the XIX-th century. London:Toronto, 1963. 374 p.